

ИНТОНАЦИОННИТЕ ПАУЗИ В РЕЧТА НА ТЕЛЕВИЗИОННИТЕ ВОДЕЩИ. ПРАГМАТИЧНИ АСПЕКТИ

СИЛВИЯ КОЕВА

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

ssilvia_koeva@abv.bg

Функциите на интонацията зависят от едновременното действие на отделните ѝ компоненти (разбира се, заедно с наслаждането им върху сегментната езикова система). Постигането на желаното въздействие в речта е подчинено на правила, които в повечето случаи са неосъзнати от носителите на езика, но чието нарушаване възпрепятства оптималното общуване. В настоящото изследване се установяват нарушенията именно на тези закономерности при употребата на интонационните паузи в българския медиен дискурс, по-конкретно – в речта на телевизионните водещи, като с това се коментира и сполучливото използване на паузите. Обект на изследване са видеоматериали, излъчени по телевизиите bTV и NOVA. Изводите отразяват специфики на говоренето в медийния дискурс, характерни за интервюто и новинарските емисии.

Ключови думи: пауза; интонация; медиен дискурс; интервю; новини; български език

PAUSES IN THE SPEECH OF TV/NEWS PRESENTERS: PRAGMATIC ASPECTS

SILVIA KOEVA

ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY OF VELIKO TARNOVO

ssilvia_koeva@abv.bg

The functions of intonation depend on the simultaneous action of its components (along with their overlay on the segmental language system). The desired effect in speech is achieved by following rules that are, in most cases, unconscious to native speakers. If communicators do not manage to follow the rules in terms of intonation, the optimal result of their communication cannot be reached. The present study marks and analyses violations of the regularities in the use of pauses, as a component of intonation, in the Bulgarian media discourse, and more specifically – in the speech of television presenters. The object of the study are video materials broadcasted on bTV and NOVA. The conclusions highlight the specific features of media discourse that are typical for interviews and news broadcasts.

Keywords: pause; intonation; media discourse; interview; news; Bulgarian language

Паузата, като компонент на българската интонация, не е проучена в пълнота откъм проявите и функциите ѝ в устната комуникация. В българската наука изпъква преди всичко фонетичният подход към изясняване на същността на интонацията, но що се отнася до реализациите ѝ в различните комуникативни ситуации, се откроява силната ѝ обвързаност със синтактичните закономерности. Интонацията със своите основни особености и функции намира място преди всичко в курсовете по фонетика (вж. напр. Граматика/Gramatika 1982: 257–273; Бояджиев, Тилков/Boyadzhiev, Tilkov 1997: 194–216; Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1999: 67–82; Вътов/Vatov 2002: 293–300), но в различна степен намира място и в някои трудове по синтаксис. Малко са монографиите, които са изцяло посветени на суперсегментната система на българския език – „Основни интонационни контури в българското изречение“ (1980) от Йордан Пенчев¹, „Интонацията в българския език“ (1981) от Димитър Тилков, „Интонационна система на българския език“ (1991) от Анастасия Мишева².

Функциите на интонацията представляват резултат от едновременното действие на отделните ѝ компоненти (разбира се, заедно с наслагването им върху сегментната езикова система) – от съчетаването на различните проявления на мелодиката, темпа, паузата, ударението и т.н. Постигането на желаното въздействие е подчинено на правила, които в повечето случаи са неосъзнати от носителите на езика, но чието нарушаване води и до нарушаване на оптимално осъщественото общуване. Част от тези правила се отнасят до дължината и мястото на паузата, до нейното наличие изобщо, както и до това какви значения се изразяват, когато тя се комбинира с другите интонационни компоненти. Целта на настоящото изследване е преди всичко да установи нарушения именно на тези закономерности при употребата на интонационните паузи в българския медиен дискурс, и по-конкретно – в речта на телевизионните водещи, като с това се коментира и сполучливото използване на паузите.

Обект на изследване са видеоматериали, излъчени по телевизиите bTV и NOVA и публикувани на сайтовете nova.bg и btvnovinite.bg, повечето от тях – и в платформите youtube.com и vbox7.com. Избрани са заради високата им гледаемост и лесната им достъпност. Извадките са от предаванията „120 минути“, „Здравей, България“, „Новините“ (на NOVA) и на новинарските сайтове са качени като допълнителни материали към текстовете на новините. Забелязаните особености са илюстрирани с 30 примера.

Всеки ден обществото ни се информира главно чрез телевизията и информационните интернет сайтове и актуалността на темата за коректното и ефективно предаване на фактите не стихва. Множество изследвания са посветени на различни теми – от степента на грамотност на журналистите през различните аспекти на устните и писмените медийни текстове до най-сложните умишлено прилагани стратегии за изопачаване на фактите. Значимостта на масовоинформационните процеси обуславя постоянния интерес

към пътищата за успешно осъществяване на комуникативните цели. Актуалните наблюдения върху начина, по който медийните говорители си служат с паузите, ще допринесат за изясняването на отделни стъпки към усъвършенстване на говоренето пред аудитория. На тази основа може да се извършват сравнения в рамките на типове комуникативни ситуации в различни дискурси, в това число и между различните езици. Интересно би било например да се направят съпоставки със съвременни изследвания върху интонацията в медийното говорене на други славянски езици, каквото е това на Йелица Йоканович-Михайлов „Ударението и интонацията в говоренето по радиото и телевизията“ (Йокановић-Михајлов/Jokanoviћ-Mihajlov 2013).

Ролята на паузата в общуването не бива да се анализира отделно от мелодиката, а и от останалите компоненти на интонацията. В комбинация с тях тя реализира своите значения: „Паузата като компонент на интонацията винаги се съчетава с мелодиката“ (Тилков/Tilkov 1981: 44–45). Важни за наслагването на допълнителен смисъл са също и темпът, интензитетът на речта и ударението. Тъй като задължителните (неутрални) прояви на разглежданото явление в българския език са сравнително добре описани от Д. Тилков (Тилков/Tilkov 1981), по-интересно е да се определи в кои случаи паузата се използва от говорещия за обогатяване на смисъла на изказването, за оказване на допълнителен (незадължителен, субективно привнесен) ефект при възприемането на информацията, както и кои паузи действат като смущения в процеса на информационния трансфер и е добре да бъдат избягвани. Част от резултатите от подобни наблюдения ще представят индивидуални особености, а други ще са обусловени от специфичните комуникативни ситуации. В представените по-долу примери се предлагат подобни анализи, като се прави опит да се обвържат главно с мелодиката и темпа на речта на телевизионните водещи, а на места – и с екстралингвистичните фактори.

Трябва да се има предвид, че макар да е в устна форма, изследваната реч се характеризира с предварителна подготвеност в различна степен, на тези медийни жанрове не е присъща спонтанността, особено що се отнася до новинарските емисии. По-висока степен на спонтанност може да има в жанра интервю, но дори при него повечето изказвания от страна на интервюиращия са предварително обмислени. Този факт има отношение към употребата на паузите и предполага, че тези от тях, които възпрепятстват съобщението да бъде предадено по оптимален начин, трябва да са сведени до минимум. Като се позовава на извършени изследвания, Д. Тилков приема, че „... при спонтанна реч съотношението на продължителността на паузите към общата продължителност на текста е 50%, докато при четене на проза е 29%, а на стихотворен текст – 19 %“ (Тилков/Tilkov 1981: 44). Четенето в наблюдаваните предавания също присъства в определена степен и има своите особености. По време на новинарските емисии то се осъществява с бърз темп и е нормално паузите да са малко, да не се допускат излишни прекъс-

вания, но и съществува риск от пропускане на паузи, които са необходими за по-бързото разбиране на съобщението. По време на интервюто може да се прочитат въпросите или други кратки писмени текстове, но водещият има повече свобода, темпът понякога е по-бавен, следователно е възможно обмислено да се добавят повече въздействащи паузи. Тогава обаче съществува обратният риск – поради по-слабата опора на писмени текстове и поради непредвидения ход на разговора паузите се умножават (повечето са хезитационни), като част от тях въздействат отрицателно и не са желателни.

Екскерпираният материал се разпределя в няколко групи и подгрупи в зависимост от това, първо, какъв е основният ефект, който се постига с паузите, и второ, какви са техните прояви по отношение на връзката им със синтактичната постройка на фразата. Систематизирането по втория принцип позволява да се оформят предписания за по-сполучливо постигане (или избягване) на определено речево въздействие. Знаците / и // се използват за обозначаване съответно на по-кратка и по-дълга пауза (на фона на цялостната индивидуална речева реализация, а не отговарящи на конкретно измерено време). Само на отделни места са добавени стрелки, за да сигнализират възходяща и низходяща интонация там, където появата им не е съвсем естествена и това има отношение към осмислянето на паузите.

1. Случаи на умела употреба на паузата

Разглеждат се само тези паузи, които не са задължителни (неутрални), а са допълнително добавени или съзнателно удължени.

1.1. Удължена пауза на мястото на елиптирано сказуемо

- *сега ще видим герб сдс за да може на / да направите / най-обективно изводите си къде има съвпадения / и къде // големи³ различия // (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).*

Темпът в подчертания участък значително се забавя и се употребяват сполучливи паузи. „Темпът също участва в интонационното изграждане на синтагмата, но неговата роля е по-скоро да противопостави две синтагми с подчертаване на важността на едната...“ (Тилков/Tilkov 1981: 53). Ефектът се подсилва и с особеностите на мелодиката и ударението – вместо в участъка *и къде* мелодиката да е възходяща и ударението да пада върху *е*, тонът е най-висок при *и*, като самото то е ударено (стандартно съчинителният съюз *и* е неударен).

1.2. Удължаване на паузата на изреченска граница

- *пред вас / във момента / стои ли следната ултимативна хипотеза↓ // ако продължаваме промяната↓ // не подкрепят↓ // вашето предложение със първия мандат↑ // че вие няма да подкрепите тяхно предложение със втория мандат (...) // (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).*

Примерът е подходящ и за 1.3., тъй като след ускоряване на темпа (при участъка в получер шрифт) речта умишлено става по-бавна, комбинира се с низходяща мелодика на кратките отрязъци и се разделят подлогът и сказу-

емото, както и сказуемото от прякото допълнение (по правило неразчленени синтагми). Подчертаните граници между простите изречения в сложното се характеризират с продължителна пауза. И в двата случая се създава напрежение и се прави логически акцент. След *хипотеза* мелодиката се понижава подобно на тази в завършено изречение, но употребата на лексемата *следната* държи слушателите в напрежение. Интонацията е възходяща при ударената сричка на *мандат*, с което се подсказва смисловото сцепление.

1.3. Осезаемо накъсване на фразата чрез добавяне на паузи

Разчленяването на фразите може да постигне както положителен, така и отрицателен ефект. Ако е част от осъзната речева стратегия, с него може да се правят определени логически подчертавания, може да се привлича и поддържа вниманието на събеседника. Добавянето на допълнителни паузи обаче не е произволно.

- *и се чудя // да не стане така // наесен // да посрещнете* *рождения си ден заедно / отново преговаряйки / но след нови избори //* (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).

Отново се забавя като цяло доста бързият темп, мелодиката в края на всеки кратък отрязък е възходяща, с което се привлича внимание, акцентира се върху предстоящия въпрос и дори се изразява провокативност. Жестовите и мимиките на телевизионния водещ в случая не бива да се пренебрегват – той гледа въпросително, с вдигнати вежди, леко наведена глава и поглед над рамката на очилата си. Разчленяването на интонационната фраза продължава до края на изказването.

Такъв подход е присъщ и на други говорители:

- *статия (...)/ според която // е възможно // казвайки да // (...)* (nova.bg, „Здравей, България“, 20.06.2023 г.).

По-дългите паузи тук се съчетават с бавен темп и по-силни ударения.

2. Недостатъци на речта, свързани с изпускане на паузи

Като цяло в наблюдаваните интервюта темпът на речта на водещите е доловимо забързан. Навярно това не е само индивидуална особеност, а се обуславя и от ограниченията във времето, характерни за конкретните комуникативни ситуации. Този стремеж – да се кажат повече неща за по-кратко време, е предпоставка да се пропуснат задължителни паузи. Наблюденията показват, че в по-редки случаи бързият темп е причина за поява на паузи, необходими за поемането на въздух (в последния приведен пример). Такива ще са по-характерни за забързаната емоционална разговорна реч. При интервюто идеите са предварително обмислени, ходът на разговора – планиран, ползват се записки и това също намалява броя на паузите. На определени места в изреченските структури обаче това не бива да се допуска.

2.1. Изпускане на пауза при обръщения

- дами и господа↑ преди рекламните видяхме позициите нааааа / продължаваме промяната демократична България по отношение на преговорите които се водят в момента // (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).

Говори се бързо и подобно сливане може да се оцени субективно като отрицателно. Все пак е добре в българския език обръщенията да се подчертават поне малко особено ако с тях започва изречението. Освен това тук донякъде неестествено звучи рязкото повишаване на тона в последната сричка на *господа*.

Два от примерите в следващата подточка са едновременно и илюстрация на същия проблем.

2.2. Изпускане/съкращаване на паузи, сигнализиращи край на изречението

- за да може на / да направите / най-обективно изводите си къде има съвпадения / и къде / големи различия десислава атанасова добре дошли // (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).

Темпът е леко забавен и се забързва в участъка с получер шрифт. Донякъде функцията на изпуснатата задължителна пауза е компенсирана именно с това, но все пак мелодиката не указва достатъчно ясно, че започва нова мисъл, тъй като в края на *различия* има леко повишаване на тона. „В интонационно отношение границите на синтагмата се сигнализируют чрез пауза и възходящо или низходящо движение на мелодичния контур. Възходящо движение на мелодичния контур (възходяща мелодика) има некрайната синтагма, а низходящо движение (низходяща мелодика) – крайната синтагма, с която завършва съобщението“ (Тилков/Tilkov 1981: 53).

Друг проблем е и разпознаването на функцията на собственото име – дали представлява едносъставно битийно изречение, носещо информация предимно за аудиторията (= *Това е/Тук е Десислава Атанасова*), или е обръщение към гостенката в студиото и примерът може да се отнесе и към предходната група.

Трудно се възприема и пауза на същата позиция, когато мелодиката на предходното изречение не е низходяща.

- във въ маями е репортерът / на бежевойс / галина петрова // включваме я сега галя слушаме те // (nova.bg, „Новините“, 13.06.2023 г.).

Темпът на говорене на водещия е умерен, но в подчертания участък се забързва и между двете прости изречения е налична кратка пауза, която се възприема трудно заради възходящата мелодика при *сега*. „Възходящата мелодика, съчетана с кратка пауза, е указание за по-силно смислово сцепление между некрайните (*подчерт. мое – С. К.*) синтагми, а ако паузата е с по-голямо времетраене – за по-слабо сцепление“ (Тилков/Tilkov 1981: 54).

- нали така господин явор колев ни е на гости / той е експерт по киберсигурност... (nova.bg, „Здравей, България“, 20.06.2023 г.).

Заради липсата на пауза подлогът в началото на второто изречение първоначално се възприема като обръщение в края на първото.

Може да се твърди, че често, дори да са налични, паузите в края на изреченията не могат да изпълняват адекватно функциите си заради възходящата мелодика. Освен неоткроено обръщение, подобен проблем с осмислянето могат да предизвикат обстоятелствени пояснения на границата между две изречения в състава на сложното. За писмената реч са характерни такива случаи на амфиболия заради пропуснати запетаи (напр. *За да се получи снимката добре фиксирайте обектива*). Хезитация се наблюдава в следващия пример, при който навярно по-голямата част от текста се чете с помощта на аутокою:

- *бившият американски президент доналд тръмп се яви във съда в майми където беше поставен под арест↓ във този момент↑ // магистратите му предявяват обвинения* // (nova.bg, „Новините“, 13.06.2023 г.).

Интонацията при четене има своите особености, но също е подчинена на някои общи правила. Темпът тук е сравнително (но не твърде) бърз. Пред във трудно може да се установи наличие на пауза. Заради непрекъснатостта обстоятелственото пояснение се възприема като поясняващо сказуемото – *беше поставен под арест във този момент*. Впечатлението се поддържа и от неприемливата дълга пауза след обстоятелственото пояснение. Объркване у реципиента създава не само паузата там, а и силно възходящата мелодика преди нея. При достатъчно време за осмисляне става ясно, че обстоятелството пояснява сказуемото на следващото изречение – *в този момент магистратите му предявяват обвинения*, но новинарската емисия не забавя хода си и у аудиторията се създава досада от допълнителните усилия, които трябва да положи за проследяване на смисъла.

- *екипът ни пътува към зоологическата градина очаквайте включване на живо* // (btvnovinite.bg, „bTV Новините“, 18.06.2023 г.).

Паузата едва се долавя и е повече резултат от лекия контраст в мелодиката (нисък – висок тон).

3. Недостатъци на речта, свързани с излишни паузи или с удължаване на паузи

Тук е редно да изключим паузите заради неочаквано появил се проблем с артикулацията или заради лапсуси. Тогава те са неизбежни и причината им е ясна. Доколкото се появяват много рядко, те не са проблем в общуването.

3.1. Паузи, разкъсващи фонетични думи (отделящи проклитики и енклитики)

Д. Тилков посочва като една от интонационните особености на българския език следното: „Акцентните единици (фонетичните думи), състоящи се от пълнозначна дума и клитики сами образуват или са част от синтагма.

Членението на този вид акцентна единица освен в случаите на логическо ударение върху клистиката (проклитика, енклитика) по-нататък е невъзможно или най-малкото неестествено“ (Тилков/Tilkov 1981: 52–53).

Отделяне на предлози

- *дами и господа преди рекламните видяхме позициите нааааа / продължаваме промяната демократична България по отношение на преговорите които се водят в момента* // (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).

Няма особена функционална разлика между типичната пауза и удължаването на вокала в края на думата (или добавянето му, ако тя завършва на съгласен звук), за да се запълни прекъсването на речевия поток. По принцип е възможно пауза след предлог или след едносричен съюз да създаде желано напрежение, да подсказва изненадващо продължение и под., но този случай не е такъв.

- *забелязах нещо много интересно готвейки се за този разговор че със въвъ / предцината ми гостенка лена бориславова сте родени на една дата / осми октомври* // (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).

- *самата наталия звъни от въ / един много голям списък със въ / телефони ...* // (nova.bg, „Здравей, България“, 20.06.2023 г.).

- *а преди да стъпим във политическите теми ↑ / да отидем към въ / ева костова със още една история за агресия на пътя въвъ въвъ / кадър ↑* // (nova.bg, „Здравей, България“, 07.06.2023 г.).

Когато говорещият изпитва по-голямо колебание при формулирането на идеите си, то се отразяват не само върху паузите, но и върху сигналите на мелодиката. Забелязва се, че в края на простите изречения тонът рязко става по-висок, което е по-голям проблем в края на завършеното изказване. Повисокият тон подсказва, че трябва да се очакват още елементи, намиращи се в силна смислова (и граматическа) връзка с предходната част, но такива не се появяват.

Отделяне на частици

- *двамата загинали са различни от тези тримата които се // аа издирват* // (nova.bg, „Здравей, България“, 06.09.2023 г.).

3.2. Паузи между компонентите на прости подчинителни словосъчетания

В тази група се разглеждат случаи на прекъснати синтагми – словосъчетания от главен и подчинен елемент, които се намират в тясна смислова връзка и при които не е налице обособяване или присъединяване.

Разделяне на определяемо и определение

- *въвъ въ маями е репортерът / на бгвойс / галина петрова* // (nova.bg, „Новините“, 13.06.2023 г.).

Макар паузата да е кратка, все пак тя се долавя, а за българския език е при- също това, че „Именни словосъчетания, в които се изразяват определителни отношения, не се разделят в различни синтагми“⁴⁴ (Тилков/Tilkov 1981: 52).

- *вчераа / със аа / колегите / видяхме еднааа / статия която се опитва да обясни подобен тип събиране на / гласови / а данни...* (nova.bg, „Здравей, България“, 20.06.2023 г.).

Открояват се предимно разкъсвания на словосъчетания от съгласувано определение и неговото определяемо, а в края на примера с пауза се отделя и предлог. В същото интервю това явление се наблюдава сравнително често. Например във въпроса: *възможно ли е това или е хиперболизирана // опасност //*.

Причина за това много често са трудностите при намиране на подходяща формулировка, когато не се следва изцяло предварително планиран ход на разговора и няма строго придържане към писмен текст.

Разделяне на компонентите на глаголни словосъчетания

- *леопард е избягал // от зоологическата градина в старата загора // преди минути разговаряхме със жена станала свидетел на момента когато животното е изпуснато / от служителите на зоопарка //* (btvnovinite.bg, „bTV Новините“, 18.06.2023 г.).

Чува се отделянето на обстоятелственото пояснение и непрякото допълнение от непосредствено предхождащите ги сказуеми. „Сказуемо и неразширено допълнение и обстоятелствено пояснение обикновено не се отделят в различни синтагми“ (Тилков/Tilkov 1981: 53).

- *той е пред щаба // не знам дали има // нова информация* (nova.bg, „Здравей, България“, 06.09.2023 г.).

3.3. Твърде дълги паузи на изреченските граници в състава на сложните изречения

Това явление не се среща често, защото паузата между отделните предикативни единици в състава на сложното изречение може да бъде съвсем естествена. За да предизвика негативно въздействие, ясно трябва да се долови нетипична проява на останалите интонационни компоненти.

- *искам да ми / отговорите ясно госпожо атанасова ааа // пред вас / във момента / стои ли следната ултимативна хипотеза //* (btvnovinite.bg, „120 минути“, 23.04.2023 г.).

Темпът е бърз и непроменен, което създава усещане за непланирано рязко прекъсване на мисълта в подчертания участък. Мелодиката преди паузата е силно възходяща, което е знак за неумишлената поява на прекъсването, а паузата се запълва с удължения вокал *a*, което създава впечатление за незавършеност. Погледът е отправен надолу към написаното и говори за несигурност, разколебаване. Водещият е лишен от първоначалната си увереност. Това усещане донякъде се засилва и от разкъсването на фонетична дума с пауза след кратката дателна форма *ми* и сказуемото, като по този начин клитиката получава ударение, а чрез лекото насичане водещият звучи, сякаш среща спънки при оформянето на мисълта си.

Накрая ще бъде приведен следният пример, илюстриращ съчетание на паузи на различни позиции и с различно въздействие:

- *кадрите обаче бяха разпространени вчера във социалните мрежи // от ↑майката на момче / което е станало свидетел на тва брутално / нахлуване във ъвъ / тролея // ева костова и / ъвъ / нейния събеседник ева добро утро //*

В кратък речев отрязък се наблюдават няколко особености. Използва се сполучливо удължаване на паузата преди непряко допълнение. Тъй като се говори много бързо и допълнението не следва непосредствено сказуемото, е допустимо да има кратка пауза в такава позиция (функционална, дихателна пауза (вж. Тилков/Tilkov 1981: 41–42), но тук тя е продължителна и би била неестествена, ако не бяха повишаването на тона и засиленото ударение при *майката*. Благодарение на трите особености слушащият веднага долавя, че се поставя логически акцент. В същото време заради бързия темп се допуска пауза между съгласувано определение и определяемо, която, макар да изглежда като хезитационна, отново е физиологична – разпознават се усилията за поемане на въздух. Неприятният ефект обаче е същият. Следва пауза след предлог, след едносричен неударен съюз, а интонацията в края на изречението се слива с тази на новото, започващо с обръщение лично име.

Интонацията е много важна за устните медийни жанрове и затова е необходимо да се анализират проявите и функциите на отделните ѝ компоненти. Въз основа на извършените наблюдения върху реализациите на паузите и възможностите им за въздействие се открояват следните изводи:

1. Речта на телевизионните водещи се характеризира с оказване както на положителен, така и на отрицателен ефект, основаващ се на боравенето с паузите. Допълнително въздействие (желано или не) се оказва най-общо по три начина – с изпускане, с добавяне или с удължаване на паузи. Важно е да се има предвид, че не става дума за универсални стойности при времетраенето, а за дължина на паузите на фона на конкретните речеви прояви (тъй като голямо значение за възприемането им има темпът).

2. Интересен извод е това, че паузи, разделящи едни и същи синтактични елементи, може да се оценят и като положително, и като отрицателно явление в зависимост от използването на останалите интонационни компоненти. Трябва да се има предвид обаче, че честотата е различна. Например разкъсването на синтагми от типа на определение и определяемо рядко се прави за постигане на положителен ефект (по-вероятно е, ако определението е несъгласувано) и по-често е недостатък на речта.

3. По-силното комуникативно въздействие и придаването на допълнителни смисли се постигат по два начина:

3.1. Чрез удължаване на паузи на места, където по правило появата им е естествена – на изреченска граница в състава на сложните изречения и при изпуснато сказуемо.

3.2. Чрез добавяне на паузи на неочаквани места:

3.2.1. Между компоненти на словосъчетания, които по правило в неутралната реч образуват синтагма. Тогава се предпочита низходяща интонация преди паузите, но възходящата също е възможна. Често срещано средство в тези случаи е забавянето на темпа.

3.2.2. На изреченска граница (по-рядко), където наличието на пауза не е типично (пред съюз *да* в някои конструкции). В тези случаи преди паузата мелодиката може да е както възходяща, така и низходяща.

Не се открояха случаи, при които намаленият брой паузи да се усети като положително явление.

4. Понякога ефектът се допълва с възможностите на ударението – засилването му в кратките участъци, получили се при накъсване на синтагми, или появата му върху клитики. Ролята на по-дългите паузи може да се подчертае с жестове и мимики, но това се случва преди всичко в интервюто. В един случай (втория приведен пример) се разчита на лексикалната семантика на дума от близкото езиково обкръжение, за да оправдае последвалата дълга пауза.

Когато паузите се появяват на нетипични места, а са желани, се съчетават по-осезаемо с останалите компоненти на интонацията (например с темпа на речта). Това е така навярно не само за да се подсили въздействието, но и за да е сигурно, че ще се изтълкуват правилно.

5. Макар прекъсванията в потока на речта да притежават голям потенциал за постигане на желано въздействие, бяха забелязани повече недостатъци, свързани с появата им. По-често нетипични прояви на паузите в изследваната реч предизвикват неприятен ефект. Те се изразяват както в забавянето, така и в изпускането им на определени позиции.

5.1. Най-неприятните нежелани паузи се появяват при разкъсване на фонетични думи, предимно след предлози. Запълват се с вокал *а/ъ* и са резултат от разколебаване при поднасянето на информацията.

Не звучи добре и разделянето на някои словосъчетания – образувани от определение и определяемо, казуемо и допълнение, казуемо и обстоятелствено пояснение. В тези случаи не се наблюдава съчетаване с допълнителни, по-нестандартни прояви на останалите интонационни компоненти, т.е. те не са част от желана речева стратегия. Също, макар и невинаги, тези паузи се запълват, за да се избегне неприятното прекъсване.

Обикновено удължените паузи, намиращи се на типични места, се използват умишлено като желано средство и по-рядко се възприемат като дразнещи, но при бърз непроменен темп и запазен висок тон или възходяща интонация, особено ако се добави и коментираното запълване с гласен звук, явлението е негативно. Накъсването е резултат от внезапно разколебаване.

5.2. Изпускането на паузи в речта на водещите се свързва с типична интересна проява, обусловена от двата жанра (т.е. от предимно бързия темп) –

преди да се даде думата на репортер или на гост в студиото, темпът се забързва и се пропуска външна пауза. Мелодиката в доста случаи е объркваща, нетипична за края на предходната изказана мисъл. Понякога, въпреки че едва доловима пауза е налична, именно заради неподходящите мелодични контури тя не се възприема. Ако обаче мелодиката създава контраст между нисък и висок тон на границата между двете отделни изречения, това служи и като компенсаторно средство. Тогава изпуснатата пауза може да се оцени субективно като негативно или неутрално явление.

Често новото изречение започва със собствено име. Личните собствени имена, употребени като обръщения в началото на изречението, също не се отделят. Дори сливането на речевите отрязъци да не пречи съществено на възприемането на информацията, то все пак натоварва реципиента.

6. Може да се предположи, че паузите, с които умело се постига допълнително наслаждане на смисли, т.е. желан ефект, са в по-голяма степен осъзнати от отправителя на съобщението, но в по-малка – от неговия получател. Нежеланите прекъсвания на речевия поток обаче оказват по-осъзнат и силен негативен ефект върху този, който трябва да възприеме съобщението.

Заклучение

Несполучливите паузи в известна степен са допустими за всяка устна комуникация. Те зависят от редица фактори, които невинаги могат да бъдат избегнати, но когато се наблюдават в твърде голямо количество при професиите, свързани с публичното говорене, има нужда да се коментират с цел по-нататъшно усъвършенстване на речта на базата на предварително формулирани съвети. Уменията за говорене пред камера не са еднакви у различните телевизионните водещи, а сякаш малко внимание се обръща на овладяването на интонационните особености на езика. Обикновено, когато се говори за проблеми в устните медийни текстове, се коментира спазването на правоговорните норми – наличието на диалектни отклонения, на просторечни форми, проблеми с артикулацията и под. Както се установи, не по-малко важни са наблюденията върху прилагането на интонационните норми, които също имат своята роля за успешното общуване.

От направените изводи се открояват някои основни интонационни особености в речта на телевизионните водещи, обобщенията са валидни предимно за двата жанра – интервю и новини. Тези, които засягат положителните прояви на разглежданото явление, ще са полезни при изготвяне на насоки за по-засилената им употреба и уместността им в зависимост от типа предаване (и съответно – от типа аудитория). Изводите, засягащи несполучливите паузи, поставят акцент върху нуждата от работа по тяхното преодоляване, първа стъпка за което е описанието и систематизирането им. Наблюденията може да се допълнят с резултатите от изследвания върху други устни медийни жанрове и може да послужат за съпоставки със специфичните интонационни прояви в по-различни комуникативни ситуации.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Й. Пенчев изследва предимно мелодиката, а по-малко са наблюденията му върху функционирането на паузите.

² Този труд значително се различава от другите два – изследването е експериментално и изцяло фонетично (и следва т.нар. от авторката сегментно-структурен подход).

³ Наблюдаваните участъци тук и по-нататък са подчертани.

⁴ Коректно ще е обаче да се спомене, че примерите на Д. Тилков са само със съгласувани определения.

ИЗТОЧНИЦИ / SOURCES

Видеата от телевизионните предавания придружават материали със следните заглавия:

btvnovinite.bg:

Десислава Атанасова: 50% е шансът да има правителство (23.04.2023 г.)

Леопард е избягал от зоопарка в Стара Загора (18.06.2023 г.)

pova.bg:

Арестуваха Доналд Тръмп (13.06.2023 г.)

Кметът на Царево: Морето изхвърли тяло на мъж, издирват се три жени (06.09.2023 г.)

Коя е „Наталия“ – телефонна измама или чатбот (20.06.2023 г.)

Моторист нападна шофьор на тролей в центъра на София (07.06.2023 г.)

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999: *Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев*. Съвременен български език. София, ИК „Петър Берон“.

Бояджиев, Тилков 1997: *Бояджиев, Т., Д. Тилков, Д.* Фонетика на българския книжовен език. Велико Търново, Абагар.

Вътов 2002: *Вътов, В.* Фонетика и фонология на българския език. Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.

Граматика 1982: *Граматика на съвременния български книжовен език. Том 1. Фонетика. Гл. ред. Д. Тилков*. София, Издателство на БАН.

Мишева 1991: *Мишева, А.* Интонационна система на българския език. София, Издателство на БАН.

Пенчев 1980: *Пенчев, Й.* Основни интонационни контури в българското изречение. София, Издателство БАН.

Тилков 1981: *Тилков, Д.* Интонацията в българския език. София, Народна просвета.

Локановић-Михајлов 2013: *Локановић-Михајлов, Ј.* Акцент и интонација говора на радију и телевизији. Друго издање. Београд, Књижевност и језик.

REFERENCES

Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1999: *Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev*. Savremen balgarski ezik. Sofia, IK “Petar Beron”.

Boyadzhiev, Tilkov 1999: *Boyadzhiev, T., D. Tilkov*. Fonetika na balgarskiya knizhoven ezik. Veliko Tarnovo, Abagar.

- Vatov 2002: *Vatov, V.* Fonetika i fonologiya na balgarskiya ezik. Veliko Tarnovo, Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodiy".
- Gramatika 1982: Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom 1. Fonetika. Gl. red. D. Tilkov. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Misheva 1991: *Misheva, A.* Intonatsionna sistema na balgarskiya ezik. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Penchev 1980: *Penchev, Y.* Osnovni intonatsionni konturi v balgarskoto izrechenie. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Tilkov 1981: *Tilkov, D.* Intonatsiyata v balgarskiya ezik. Sofia, Narodna prosveta.
- Jokanoviĥ-Mihajlov 2013: *Jokanoviĥ-Mihajlov, Y.* Aktsenat i intonatsia govora na radiyu i televiziji. Drugo izdanje. Beograd, Knjivewnost i jezik.

✉ Гл. ас. д-р Силвия Коева

Катедра „Съвременен български език“

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

ул. „Теодосий Търновски“ № 2, 5003 Велико Търново, България

✉ Assist. Prof. Silvia Koeva, PhD

Department of Modern Bulgarian Language

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

2 T. Tarnovski, Veliko Tarnovo 5003, Bulgaria